

Josef Pekař

Dějiny naší říše

SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM KE
KRÁLOVSTVÍM A ZEMÍM
V ŘÍŠSKÉ RADĚ ZASTOUPENÝM

S doslovem historika Jiřího Raka

Josef Pekař

DĚJINY NAŠÍ ŘÍŠE

Nakladatelství Elka Press
Praha 2016

Josef Pekař

Dějiny naší říše

S doslovem PhDr. Jiřího Raka

Jako svou 41. publikaci vydal Leonid Křížek,
nakladatelství Elka Press, Praha 2011

Druhé opravené vydání

Stran 216

Jazyková redakce Jana Johnová

Sazba Jan Poláček, SF SOFT

Tisk a vazba Finidr, s. r. o., Český Těšín

Text Josef Pekař, 1914

Illustrations © Zdirad J. K. Čech, 2011, 2016

Czech edition copyright © Elka Press, 2011,
2016

ISBN 978-80-87057-11-7

**DĚJINY NAŠÍ ŘÍŠE
SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM KE
KRÁLOVSTVÍM A ZEMÍM
V ŘÍŠSKÉ RADĚ ZASTOUPENÝM**

PRO NEJVYŠŠÍ TŘÍDY ŠKOL STŘEDNÍCH
NAPSAL

JOSEF PEKAŘ
PROFESOR ČESKÉ UNIVERSITY

SCHVÁLENO VÝNOSEM C. K. MINISTERSTVA
KULTU A VYUČOVÁNÍ
ZE DNE 9. DUBNA 1914 Č. 12.148.

NÁKLADEM HISTORICKÉHO KLUBU V PRAZE-I.,
KLEMENTINUM
1914

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE

I. Doba panství římského

V době, kdy se počaly **výboje římské** v našich zemích – bylo to v 2. stol. př. Kr. – byly obydleny všechny kraje východoalpské na jih až k Adrii a na sever do pozdějších Bavor, Čech a Moravy kmeny keltskými, částmi to národa, vyplňujícího tenkrát střední a západní Evropu. Západ poloostrova Balkánského byl obydlen kmeny illyrskými, k nimž náležejí i dnešní Albánci; severně od Sávy byly kmeny Illyrů promíšeny s Kelty. Římané si podrobili nejdřív illyrský kmen Dalmatů a na prahu krajin alpských v území keltském založili kolonie Aquileiu a Terst (Tergeste).

V l. 35–11 př. Kr. se podařilo Octavianovi a jeho pastorkům Drusovi a Tiberiovi podmanit všechny kmeny keltskoillyrské ve velkém kruhu od jezera Bodamského až do Makedonie. Celek

takto dobytých zemí zvali Římané pravidlem Illyricum. Dunajská hranice Illyrika na severu byla však proti sousedům cele zajištěna a opevněna teprve ke konci 1. stol. po Kr. Sousedy Říma tu nebyli (v dnešních Bavořích a Rakousích) však již Keltové, nýbrž kmeny germánské, zejména Markomani a Kvádové. Tyto kmeny od 1. stol. př. Kr. znenáhla opanovaly sídla Keltů podunajských (mezi nimi zvláště Bojů), ale římské panství v zemích alpských vytvořilo v dunajské hranici pevnou hráz proti jejich dalšímu postupu. Rozšířit panství římské do jejich zemí se nepodařilo. Zato na dolním Dunaji dobyl císař Traján Římu v letech 101–107 po Kr. nové rozsáhlé provincie Dácie (mezi dolní Tisou a dolním Dunajem). Dákové byli národ kmene thráckého; řecká vzdělanost, jíž se neuzavírali, přispěla k tomu, že si vytvořili stát mocný a Římu nebezpečný. Vítězství Trajánovo dalo říši římské největší rozsah.

Rozdělení Illyrika. Římské Illyricum bylo znenáhla rozděleno v několik velkých provincií

správních. Z těch Dalmácie zaujala i území dnešní Černé hory, Bosny a Hercegoviny a chorvatské přímoří. S ní na severu, v zemích dnes uher-ských, sousedila Pannonie, již omezoval Dunaj; na západ sahala k Vídeňskému lesu. Dále na zá- pad v zemích alpských až k Innu a do východních Tyrol prostíralo se Noricum, jehož jádrem byly dnešní Korutany a Solnohrady s částmi obojích Rakous, Štýrska, Tyrol a Bavor. Ještě dále na zá- pad až k pramenům Dunaje a Rýna a na jih asi k pozdějšímu Meranu se rozkládala Rhaecie a Vindelicie. Jižní Tyroly a Istrie byly mimo hra- nice Illyrika, náležejíce přímo k Itálii.

Města a komunikace. Přes čtyři sta let byly tyto země pod panstvím římským. Záhy (v 2. a 3. stol. po Kr.) dosáhly takového stupně kultu-ry, k jakému dospěly později namnoze teprve v 19. století. Od doby Septimia Severa (193–211) náležely k nejpřednějším skupinám říše. Jejich rychlý rozkvět byl obzvláště způsoben římskou správou vojenskou. Římané sem položili na 60 000–70 000 mužů stálého vojska; jednotlivé

legie nebo jejich oddíly si vybudovaly na místech strategicky důležitých znenáhla mocně opevněná ležení. Hlavní z nich byla podél dunajské hranice, a to ve Vindelicii Castra Regina (Řezno) a Castra Batava (Pasov), v Noriku Laureacum (Lorch v Horních Rakousích), v Pannonii Vindobona (Vídeň), Carnuntum (u Hainburku na Dunaji, přední pevnost Illyrika) a Aquincum (Budín). Na místě dnešního srbského Bělehradu stálo Singidunum. Římané se nespokojili s těmito pevnostmi, kolem nichž brzo vzrostla obchodní města, nýbrž uzavřeli hranice říše proti barbarům v krajinách Dunajem nechráněných (a někde i vedle Dunaje) příkopem, opevněným valy a tvrzemi, zvaným limes. K spojení tábořišť mezi sebou i s Itálií zřídily legie rozvětvenou síť silniční, jejíž hlavní směry vedly z Verony přes Brenner do Augšpurku (Augusta Vindelicorum) a Řezna a z Aquileje jednak do Carnunta, jednak do nejpřednějšího města Pannonie Sirmia (dnešní Mitrovica; odtud název „Srěm“) a ze Sirmia dále do zemí balkánských. Vojensky zvlášť významná byla

silnice, jež spojovala pevnosti ležící na linii dunajské, podobně silnice z dalmatského města Salonu (u Splitu) do Sirmia. Ani středověk, ba do nedávna ani doba nová neuměla budovat silnice tak trvalé a umělé, dlážděné velkými kameny, jako to dokázaly např. na obtížném alpském terénu římské legie. Nemenším důkazem technické římské vyspělosti byl most zbudovaný Trajánem přes dolní Dunaj (u St. Ršavy), jenž otevřel římským legiím cestu do Dácie.

Poměry hospodářské a sociální. Vojska se též užívalo k velkým pracím melioračním (např. vysušování bažin, sázení révy). Ve velkých dílnách v hlavních tábořištích legií si vojsko samo zhotovovalo potřebné zbraně a oděv. Poněvadž legionáři byli většinou ženatí a vysloužilci byli usazováni jako svobodní statkáři v nově založených a v tzv. fundy (statky) rozdělených osadách veteránských, bylo vojsko zároveň hlavním nástrojem romanizace dobytých území. Romanizaci podporovala i města pro římské přistěhovalce zvláště založená (kolonie). Města vojenská i kolonie

městské byly základem organizace správní; správa krajů, zvaných civitates – zpravidla to byly staré obvody kmenové – náležela voleným starostům a senátu určitého města.

Měšťané (cives) byli svobodní, tj. měli práva měšťanů římských (což znamenalo asi tolik, jako ve středověku původ z urozeného rodu) nebo aspoň o stupeň nižší právo latinské (ius Latii). Jen tyto dvě panské třídy obyvatelstva směly nosit římskou tógu (odtud „togati“). K svobodným byli počítáni i svobodní členové kmenů podmaněných nebo cizích; římský kroj jim byl zakázán. Podmaněným kmenům byla ponechávána značná samospráva; jejich zástupci se scházeli na jakýchsi sněmech, jež sluly „concilia“. Asi uprostřed mezi svobodnými a nesvobodnými stáli propuštěnci a coloni, tj. nájemní sedláci na velkostatech státních nebo soukromých, zvaných villae. K nim později přibyli tzv. laeti (slovo je germánského původu, snad „Leute“), nesvobodní zemědělci, sedící na půdě na čas propůjčené, podobně jako později ve státech středověkých.

Konečně bylo velmi mnoho otroků, zaměstnaných v městských živnostech nebo na velkostatkách; rodina, která neměla otroky, nebyla počítána k lepší společnosti. Měšťané římské neplatili žádné daně pozemkové (podobně jako šlechta v pozdějším středověku); za to podléhali výnosné dani z dědictví (což podobá se zase pozdější odúmrti). Z toho důvodu udělili císaři počátkem 3. stol. všem městským obcím plné právo římské.

Poměry náboženské se vyznamenávaly velikou svobodou, která snesla vedle sebe kult bohů Kapitolu i božstev domácích i božské uctívání právě panujících cízarů i kultu různých božstev orientálních, jejichž známost rozšířili v zemi cizí legionáři. Jen prvé zprávy o křesťanství v našich zemích, pocházející z doby Diokleciánovy, mluví o pronásledování jeho a jeho mučedníků. Ale od 4. stol. po Kr., kdy se křesťanství stalo náboženstvím státním, postihujeme i v zemích Illyrika křesťanské biskupy (v Sirmiu byl metropolita), dovídáme se o synodách křesťanských, o zápasu s ariánstvím. Ano, zdá se, že pohanství

(paganus, tj. venkovan, vesničan) zůstávalo ve 4. století omezeno jen na vrstvy nevzdělané a hospodářsky závislé, jichž si romanizace úplně nepodrobila. Křesťanství těch dob ovšem v kultu i obřadu převzalo a v duchu svém zpracovalo mnoho prvků a vzorů pohanských.

Novodobé vykopávky římských měst a táborů vojenských a nalezené umělecké předměty a nápisy svědčí o blahobytu a pokročilé kultuře Illyrika. Ve větších městech byl amfiteátr pro štvání zvěře a zápasy gladiátorů (veliký amfiteátr byl objeven např. v Aquincu a jiný je zachován v Pulji), cirkus (pro závody) a divadlo. Nejvelkolepější památkou stavitelskou je palác Diokleciánův v Saloně. Rozsáhlé chrámy, tržiště, vodovody, mramorové stavby s lázněmi, mozaikovými půdami a malbami, zmínky o školách, obchodech s vonnými mastmi, loveckých psech, pohostinných výstupech cirkusových kočí nebo slavných gladiátorů se zachovaly ve velkém počtu. Města bližší Římu nebo Adrii, jako Aquileia nebo Salona a i města jižní Pannonie, na něž po rozdělení říše v část západní a východní (ke konci 4. stol.) působil především vliv Nového Říma (Cařihradu), vynikají ovšem takovými památkami víc než tábořiště ležící těsně na hranici.

Rozvrat moci římské vpády barbarů. Za hranicí horní- a středodunajskou stály od doby Caesarovy kmeny Germánů. Bylo jim původně zakázáno překročit limes a římský obchodník jim nesměl prodat zbraně, obilí, železo, zlato a sůl. Až hluboko do 2. stol. po Kr. se nepokusili o útok na římská sídla; markomanská říše Marobudova se v době Augustově rozpadla vnitřními boji mezi Germány samými. Teprve Marcus Aurelius musí v těžkém boji (173–180) hájit hranice Panonie proti Markomanům a Kvádům. Potom po celé století z této strany nehrozí nebezpečí, za to se objevuje daleko na východě. Tam od poloviny 3. století útočí na Dácii a proniká i na Balkán mocný germánský národ Gótů, jenž vládl rozlehlým zemím slovanským a sarmatským od Visly až k Černému moři. V letech 257–275 Řím ustupuje návalu a vzdává se říše dácké, jež se stává kořistí Vizigótů. Ale i toto nebezpečí se zdá být brzy odvráceno: Vizigótové se stávají křesťany (vyznání většinou ariánského) a pravidlem dob-

ými sousedy, takřka hradbou Říma proti jiným barbarům; brzy dosahují jisté kultury, jež si podmaňuje sousední barbarské kmeny germánské, takže pro 4.–6. stol. můžeme mluvit o gótské době v kultuře dunajských zemí. V té době (4. stol.) se začíná hojnější měrou přijímání Germánů, zejména Gótů, Vandalů, Markomanů do vojenských služeb Říma a vůbec usazování kmenů barbarských jako vojenských „spojenců“ v provinciích římských.

Římské nenásilné taktice by se bylo podařilo zromanizovat a strávit i tyto nové živly, kdyby nebyl najednou situaci změnil nájezd divokých asijských kočovníků hunských (tureckého původu) na Góty (r. 375). Vizigóti prchající před nimi vrhli se na Balkán; z utečenců se brzy stali dobyvatelé; jejich vůdce Alarich přivedl r. 410 poprvé Germány vítězně do samého Říma. Příklad Vizigótů dodal odvahu i germánským kmenům stojícím na hranicích Norika a Pannonie (jméno Markomané se mezi nimi již ztrácí, za to přibývá jména Ostrogótové), kteří také vnikají loupíce až

do Itálie. Itálie se ještě sice zbavila všech těchto nepřátel – ale ve starém Illyriku je moc římská od té doby cele rozvrácena a románské obyvatelstvo častěji a častěji opouští nechráněný venkov a hledá spásu v pevných městech. Zejména Pannonie se stává cílem národů, které se zde tísní, aby odtud nabyli nejvhodnějšího přístupu k zemi poklady a kořistí nejslibnější, k vytoužené Itálii. V 1. pol. 5. stol. si tu zakládají říši **Hunové** pod hrozným Attilou; po pádu jejich moci (která si podrobila všechny okolní kmeny germánských Gótů, Gepidů, Rugiů, Herulů aj.) objevují se v polovině 5. stol. v Pannonii Ostrogótové. Podle jména jim vládne Cařihrad, jenž jich užívá proti jiným Germánům stejně jako kdysi Vizigótů. Konečně v 1. pol. 6. stol. se sem stěhují z bývalých sídel markomanských Langobardi, aby posléze podobně jako dříve Ostrogótové, se obrátili do severní Itálie (568).

Za nájezdů barbarů v 5. stol. zámožné románské obyvatelstvo Pannonie bylo namnoze vyhubeno nebo se vystěhovalo do Itálie. Smutné poměry v hornatém a tedy

víc chráněném Noriku ve 2. pol. 5. stol. líčí život sv. Severina, kněze, jenž si získal neobyčejné autority u domácího obyvatelstva i u knížat germánských v okolí. Do Norika tísnilo se tenkrát Ostrogóti od východu, Rugiové od severu, Alamani od severozápadu; Patavis byla ztracena, Laureacum opuštěno. Roku 487 je sídlo Rugiů již v severním Noriku. Nakonec vidíme vládnout v Noriku Ostrogóty (říše Theoderichova se sídlem ve Veroně a Ravenně), jejichž sídla v severní Itálii po r. 568 zaujali Langobardi.

Zkáza měst římských. Římská města, jež Germáni sice dovedli zničit, ale nikoliv obývat, pustla a zarůstala mechem. Jen pobřežní města dalmatská a istrijská, mezi nimi i Aquileia, se zachovala nepřetržitě do středověku; zde a v jižních Tyrolích udrželo se románské obyvatelstvo. Z měst Illyrika bylo jediné Sirmium v Pannonii do 2. pol. 6. stol. ovládáno říší východořímskou.

II. Počátky státního a kulturního života Germánů a Slovanů

1. Vstup nových národů do našich zemí.

Slované, Avaři, Bavoři

Všechny ty rozmanité germánské kmeny, jež tolik století sousedily se zeměmi Illyrika a konečně je zaplavily, nezanechaly v našich zemích nejmenší stopy svého pobytu. Zanikly národnostně v Itálii, Galii a Hispanii; zbytky v zemích dunajských (např. Gepidové v Banátě) později mezi Slovany. Jediný kmen německý, jenž tady založil trvalá sídla, byli **Bavoři** (Baioarii), kteří prý

r. 508 zaujali část staré Vindelicie a Rhaecie mezi Lechem a Innem a dále Solnohrady a Tyroly až do pusterského údolí. Odkud přišli, není známo; vládnoucí mínění, že byli potomky Markomanů, je sotva správné. Ze zemí našeho mocnářství, jak vidno, zaujali jen nepatrný díl. Ostatek celého ohromného prostranství od sídel bavorských na východ až k Černému moři, na sever až k Baltu a na jihovýchod až k Adrii a za dolní Dunaj do nitra Balkánu se plní od počátku 6. stol. novým národem **Slovanů**. Slované však nepřicházejí sami: brzy po nich, asi současně s odchodem Langobardů do Itálie (568), proniká do Panonie nová mocná vlna mongolská – národ **Avarů**. Teprve těmito velkými posuny národů v 6. stol. se ustaluje etnografický základ, na němž se vyvíjely dějiny našich zemí. Avaři sice zahynuli v moři slovanském, ale jejich místo zaujali konečně jim podobní Maďaři.

Avaři byli původu turkotatarského jako Hunové. Byli surovým národem jízdních kočovníků, těl velkých (proto v jazycích západoslovanských jejich jméno

„obři“ znamená člověka nad průměr velkého; podobně zapsali se v paměť Germánů Hunové jako obři – „Hünen“), hlav větším dílem oholených se zbytkem vlasů spletených v cop. Proti jejich jízdním vojskům bylo těžko pěším bojovníkům slovanským se ubránit. Zotročených mas slovanských užívali Avaři jak k opatření svých hospodářských potřeb, tak k účelům vojenským. Jejich rozsáhlá tábořiště v Pannonii slula „hrynky“.

Otázka, jak bylo možno, aby slovanské kmeny ze svých dosavadních sídel za Karpaty a Vislou zaplavily během 6.–7. stol. území tak rozsáhlá, dávala odedávna vznikat domněnkám, jež chtěly rozličně záhadu vysvětlit. Středověk si např. představoval, že jižní Slované jsou potomky Illyrů a také v 18.–19. stol. dokazovala řada učenců, že Slované jsou v našich zemích usedlí od prvopočátku (škola autochtonistická), ano i že Bójové a Markomani byli Slovany. Nejnověji proniká stanovisko prostředkující, chtějící tomu, že vlastní slovanské masy dostaly se v pohyb do zemí dunajských sice teprve v 2. pol. 5. stol. (v té době asi zaplavena byla Dácie), ale že ojedinele se Slované usazovali při Dunaji již

v 1.–4. stol. po Kr. Z hrobových nálezů se pak dovozuje, že i v severních Čechách a západně od Visly byli Slované usídleni mnohem dříve, než připouštělo obyčejné mínění, a to snad již v době před Kristem.

Stěhování Slovanů. Od konce 5. stol. postupují Slované z jihoruských nížin na hranice říše východořímské a v 1. pol. 6. stol. naplňují cele starou Dácii na jih až k Dunaji. Řekové je rozlišují v bojovné Anty a Slověny (Σχλααηνοι); skoro současně se Slovany přicházejí touž cestou hunští Bulhaři. Po roce 518 se počínají útoky Slovanů na Balkán; od 2. pol. 6. stol. útočí na Balkán i Avari, často jako páni nebo velitelé Slovanů, někdy jako jejich spojenci. Za těchto vpádů je několikrát obléhán Cařihrad i Solun a zničena Salona. Slované se nespokojují nájezdy, nýbrž se usazují v dobyté zemi, a do pol. 7. stol. je jimi poslovaněno (kromě řeckých měst při pobřeží) celé nitro Balkánu, a to i daleko na jih do Peloponnésu. V rozšíření sídel slovanských až do Istrie a do východních Alp mají asi účast Avari: i tu podni-

kají Avari se Slovy nebo každý národ zvlášť (asi od r. 600 po Kr.) nájezdy na sídla Langobardů a Bavorů. Hranice slovanských sídel sahá tu brzo na západ až k Enži, tedy až k hranici avarského panství proti Bavorům. Předkové dnešních Slovinců tu zabrali všechny pozdější rakouské alpské země kromě západní části Horních Rakous, Solnohradska a Tyrolska. V pusterském údolí v Tyrolích však ještě seděli; v Istrii jen z části. Slované zemí českých a severních Uher se přistěhovali do svých vlastí znenáhla od severu, tedy teprve potom, když byla Slovy naplněna širá prostranství od Visly na západ až k Labi a Sále. Ostrovy slovanské se posunuly však i na západ za dnešní hranici českobavorskou, do Frank a Falce. O době jejich příchodu nevíme nic jistého; výklad, že ústup germánských kmenů ve 4.–6. stol. jim uvolnil znenáhla cestu, je stále ještě nejpravděpodobnější.

Počátky národů slovanských. Germánskému západu sluli Slované Vindy, podobně jako římským geografům (Vinidi). V Itálii a v Byzancii však ještě dlouho do stře-

dověku označují rozlehlé slovanské země v Podunají jednotným názvem Sclavinia. Je to důkaz, že bezpočet kmenů nedospěl dlouho k organizaci ve větší národní celky. Tak české Slovary pod zvláštním názvem Beovini nebo Behemi znají teprve letopisy západní od konce 8. stol., Slovary moravské a hornouherské pod jménem Maraharii nebo Margenses od 1. pol.9. stol. V téže době jmenují se poprvé v přímořské Dalmácii Chorvati a ve východní (starověké) Dalmácii Srbové. Nejdříve (v 7. stol.) jmenují se Srbové severní, při Sále sídlící. Jméno Poláků vyskytuje se až v 10. stol. Národ ruský nabývá svého historického názvu teprve poslovaněním normanských ruských vojenských družin v 9. a 10. stol., podobně národ Bulharů poslovaněním panujících čeledí hunských.

Říše Sámova. V letech 624–658 si založil jeden z franckých kupců, obchodujících se západními Slovany, poddanými Avarů, jménem Sám, panství mezi nimi. Jeho vedením Slované, kteří se již byli krevně s Avary pomísili, stráslí jho avarské a později porazili i vojska francká (r. 631, bitva u hradu Vogastu, místa neznámého). Po jeho smrti se říše rozpadla. Neznáme jistě ani polohy její; obyčejně se klade do Čech a sou-

sedství; nepříliš pozdní pramen však tvrdí, že Sámó sídlil v Korutanech. Jeho říše byla první větší státní útvar mezi Slovany našich zemí.

2. Kultura starých Germánů a Slovanů.

Stát a společnost. Vítězstvím Germánů a Slovanů nad Římany a Řeky byly naše země uvedeny celkem v týž stav kulturní, v jakém byly v době před římskou okupací. Na místo světové monarchie nevstoupil jednotný stát germánský ani slovan-
ský, nýbrž bezpočet drobných kmenových stá-
tečků, navzájem se potírajících. Tato kmenová
území slula pro Římany civitates; u Germánů se
dělila v menší okresy zvané gau (nebo se s nimi
kryla); u jižních Slovanů v županije. Kmen pev-
ně spojovalo v jedno vědomí společného půvo-
du; skládal se pak z členů svobodných rodů nebo-
li čeledí (u Germánů „sippe“), tj. velikých rodin,

bydlících a hospodařících společně, pokud tomu poměry dovozovaly. Rod byl základní jednotkou hospodářskou, právní i vojenskou: hospodařil společně v určitém oddílu pastvin a lesů, společně mstil nebo pykal za spáchané křivdy a v kmenovém klínu vojenském jeho členové stáli pohromadě. Mezi rody byly rozdíly co do urozenosti a bohatství; z nejurozenějšího byl volen kníže (u Římanů princeps, rex, dux). Vedle této panující vrstvy svobodných byli nesvobodní a otroci, ukořistění ve válkách nebo z rodů vyloučení a jejich potomci. Ti jednak opatrovali hrubší hospodářské práce rodu, jednak byli předmětem vývozního obchodu. Rozdělením společnosti na vrstvu svobodných pánů a vrstvu nesvobodnou osobně nebo hospodářsky se tedy nelišili barbari v podstatě od Římanů.

Za to byly veliké rozdíly v **hospodářském** životě. Římská společnost byla vybudována na pokročilé městské kultuře; Germáni a Slované měst neznali a původně neznali ani stálých sídel vesnických. Byli to především pastevcí a lovci,

žijící v lesích a u vod, kde lov zvěře a ryb, chov lesních včel, chov vepřového dobytka v dubových a bukových lesích, chov ovcí a menší měrou hovězího dobytka a koní měl dlouho převahu nad skromným zemědělstvím, jež neznalo ozimého obilí a nezamýšlelo vůbec obdělávat pole k jeho stálému zužitkování. Převaha pastevectví a dobytkářství způsobila, že kmeny se snadno stěhovaly z krajiny do krajiny; osady rodů byly stavěny tak lehce (z tyčových, hlínou vymazáných chat), že opustit je nebylo velkou ztrátou; cennější části byly stěhovatelné. Byla to spíše občasná tábořiště než pevná sídla. To vysvětluje podstatně i možnost stálého „stěhování národů“, jinak nám těžko srozumitelnou. Takto porozumíme také, proč staří Slované a Germáni neznali soukromého vlastnictví půdy a proč jen celý okres nezbytný pro výživu dobytka, náležejícího rodu nebo kmeni, mohl být objektem jejich vlastnického nároku. S tím souvisí, že země osazené těmito polokočovnými kmeny byly řídce osídleny; neboť rod, žijící jen z lovu a z dobytka, bez

vydatné pomoci zemědělské, potřebuje k výživě značné prostory. Vše se to změnilo, když vlivem římským poznali (nejdřív Germáni) prospěch pokročilejšího zemědělství a byli jím trvale připoutáni k novým svým sídlům a vlastem.

I potom ovšem trvaly mezi kulturou římskou a poměry germánskoslavanských kmenů tak hluboké rozdíly, že je nedovedl vyrovnat vývoj celých století. Slované a Germáni žili nadále v tzv. hospodářství přírodním, v němž každý rod opatroval si domácí práci (žen a otroků), co potřeboval na ošacení a náradí (řemeslo bylo omezeno asi jen na hrnčířství a kovářství) a v němž prodej a koupě zboží byly neznámé a byly nahrazovány výměnou. Hlavním bohatstvím stále ještě nebyla půda náležející rodu, nýbrž jeho dobytek, a les a pastviny k osadě příslušející stále měly velkou převahu nad zoraným nebo jen motykou zpracovaným polem. Ale v této pokročilejší době se vyvíjí již soukromé vlastnictví jednotlivých rodin k zorané půdě, kdežto les a pastviny jsou stále společným majetkem rodové osady.

„Statek“ dosud v moravských nářečích znamená tolik co dobytek a slovo „skot“ samo jazykově souvisí s německým „Schatz“. Slovo „kupec“ pochází z lat. Caupo; „prodávát“ znamená původně: dávat výměnou. Slovo „platit“ souvisí s „plátnem“; ještě v 10.–12. stol. byly kusy plátna u severních Slovanů směnnou hodnotou kupovaného zboží. Práce zemědělské vykonávali nesvobodní a otroci (smerdi a robi) a ženy; svobodný Germán i Slovan je pokládal za nepřiměřené stavu svému.

O rozsahu moci knížecí nejsme zpraveni jasně; zdá se, že byla absolutní (jako moc stařešiny v jeho čeledi) nebo se jí záhy stala působením vzorů římských, kde císař byl vládcem neomezeným a bohem zaživa. Ale jistá závislost knížete na vůli předních rodových stařešinů, scházejících se v daný čas (tj. „rok“, něm. „ding“) k soudům, byla nepochybná. Vítězství nad znepřáteleným kmenem rozmnožilo nejen počet otroků, ale dalo knížeti v moc i nová území, jehož částmi kníže později poděloval členy své bojovné družiny. Tou cestou, nejdříve u Germánů, dospě-

lo se asi ke vzniku soukromého velkostatku; u Germánů, usedlých na půdě kdysi římské, působily přímo vzory hospodářských i právních poměrů římských. U Slovanů je knížecí družina vojenská dosvědčena teprve později.

V životě právním byla každá čeleď odkázána na svépomoc; zabití svého člena trestávala krevní mstou nebo přijímala za ně výkup. Ještě dlouho do středověku je soudnictví germánské i slovanské, jež se řídí ovšem jen právem obyčejovým, proniknuto zásadou, že všechny zločiny (kromě zrady) lze smířit náhradou hmotnou. Pokuta (u Slovanů obecně „cena“) je rozličně stupňována podle velikosti úrazu nebo podle velikosti „cti“ zabitého (slovo „čest“ souvisí prý s „počítat“). Pokuta za zabití slove se Germánům „wergeld“, západním Slovanům „hlava“. Pravda se zjišťuje přísahou (přičemž se žádá různý počet soupřísežníků podle sociální hodnoty obviněného) nebo božím soudem, ale provedení rozsudku záleží zase hlavně od svépomoci.

V životě rodinném jsou si krevní příbuzní

(např. bratr a sestra) bližší než manželé; vůbec myšlenky příbuzenství a proslulého příbuzenství (urozenosti) jsou směrodatné pro všechny vztahy právní a společenské. Ženy a děti jsou v moci mužů, podobně jako otroci. Nevěstu muž získává zpravidla výkupem („věno“ je kupní cena) nebo únosem (únos bývá i formalitou po výkupu); bohatí žijí v mnohoženství. Těla mrtvých jsou buď spalována nebo pohřbívána; u některých kmenů spalují se zemřelým bojovníkem nejen jeho zbraně, nýbrž i vdovy.

Co se týče **náboženství**, jsou systémy bohů a bohyň, jež u Germánů i Slovanů objevilo starší bádání, vesměs pozdějšího nebo pochybného původu. Lze říci, že Slované i Germáni věřili v posmrtný život duše a v démony, tj. zosobněné síly přírodní, jež se posléze vyvinuly v představu bohů. Z bohů nejhroznější byl bůh hromu a blešku (Perun u Slovanů, Donner u Germánů). Bohům a démonům, jejichž sídla tušili v hloubi studánek, v zurčících potocích, v listoví stromů a hájů a na horských výšinách, přinášeli oběti. O

kněžích není zpráv; zato o kouzelnících a čarodějích, kteří hověli velmi vyvinuté pověrčivosti lidu.

Vnějším zjevem se Germáni a Slované velmi podstatně lišili od malých, snědých a černovlasých Římanů; byli vysocí, bílé pleti a narudlých vlasů (jako všechny národy severu). I chvály a hany, jichž se jejich povaze dostává, se vysvětlují z kulturního stavu jejich přirozeně: byli mravů nezkažených, stateční, pohostinní, ale zároveň lstiví a věrolomní, ukrutní a špinaví. Chválená jejich svobodomyšlnost byla jen rubem jejich neukázněnosti, neschopnosti poslouchat a podrobit se vyšším potřebám celku. To platí víc o Slovanech než Germánech; první větší státní organizace vznikly mezi nimi jen působením cizinců. Také v ohledu vojenském stáli Slované za Germány, kteří byli dokonaleji vyzbrojeni; hrobové nálezy svědčí vůbec o pokročilejší kultuře germánské.

Okolnost, že Germáni Slovany v kultuře předstihli, se

vysvětluje přirozeně. Germáni byli pět set let dříve přímými sousedy Římanů, brzy pak hromadně usazení mezi románským obyvatelstvem. Nebylo jim také znovu a znovu bránit se turkotatarským dobyvatelům. Ve třetím až čtvrtém století vystupují již v pozdějších sídlech svých větší národní celky Franků, Alamanů, Sasů, Duryнкů. U Slovanů to pozorujeme teprve o 500 let později. Jazyk německý prozrazuje dosud velkým množstvím slov původu latinského, jak pronikavé a dlouhotrvající byly kulturní vlivy Říma na Germány. Slované, kteří se za podobných okolností učili později z kultury řecké na Balkáně, nepodlehli jí jazykově do té míry. Mnohem více přejali Slované již dříve od Gótů; slova: kníže, chléb, chýše, chlév, stodola, meč, brnění, helm, snad i pluh a jiná pocházejí odtud. Z toho je vidět, že Slované byli žáky Germánů i ve vojenství. Je přirozené, že také křesťanství přijali Germáni mnohem dříve; ariánský biskup gótský Wulfila překládá bibli do góštiny již v 2. pol. 4. stol., a to někde v Moesii; je zajímavé, že o půl tisíciletí později je překládána v sousední Makedonii bible poprvé do slovanštiny. Ostatek i mezi jednotlivými germánskými kmeny na jedné a slovanskými na druhé straně byly co do stupně pokročilosti veliké rozdíly: mezi Franky a Sasy v 8. stol. byl asi týž rozdíl jako mezi Franky a Slovany. Srbské a chorvatské kmeny stály v 8. stol. zajisté výše než

kmeny saské nebo polské, skryté v lesích a močálech a nemající žádných kulturních styků.

Starší historiografie 19. stol. si představovala, že mezi Germány a Slovany byly zásadní rozdíly. Germány líčila jako národ bojovných dobyvatelů žijících z lovu a kořisti a sociálně rozdělený v pány a otroky, Slovany jako národ holubičí povahy, národ pokojných zemědělců, neznající stavovských rozdílů a vůbec zřízený demokraticky. Toto pojetí Slovanů zbásněno je např. Kollárem v slavném jeho Vstupu v „Slávy Dceři“. I němečtí badatelé té doby líčili staré Germány nesprávně jako národ svobodných sedláků. Na tyto omyly působily Rousseauovy a Herderovy teorie o dokonalosti „přírodního“ stavu kulturního a potom vlivy romantismu.

3. Založení nadvlády francké v našich zemích.

Základy středověkého zřízení státního a společenského. Říše římská ožila znovu v císařství Karla Velikého. Vzdělanost římská zapustila na půdě staré Gallie kořeny příliš hluboko, než aby mohla cele podlehnout rostoucí barbarizaci, po-

čínající s panstvím Franků (od konce 5. stol.). Karlem Velikým nastává doba, která chce vědomě na starou kulturu navázat. Ale císařskou korunu přijímá Karel od papeže (r. 800) teprve, když rozšířil své panství až k Labi a střednímu Dunaji a hluboko do Itálie, když má vskutku v rukou moc císařů. Svou císařskou moc pojímá způsobem, jenž upomíná v mnohém na césary-augusty starořímské; pokládá se nejen za pána světa, ale i za vykonavatele vůle boží na zemi, za posvátnou hlavu obce křesťanské, zodpovědnou za spásu duší; vládne nejen státu, ale i církvi svých zemí, svolává synody a potvrzuje jejich usnesení, jmenuje biskupy, pečuje o kázeň v kléru i o rozšíření evangelia. Stát a církev splývají v jedno a tento zvláštní poměr se pak přenáší do menších celků státních, jež vznikly na troskách francké říše. Karlova říše ještě nezná města; hospodářsky se opírá o velkostatky (villae), náležející císaři a velmožům světským nebo duchovním; tyto velkostatky, osazené silami otrockými, a s nimi pokroky zemědělské kultury se

odtud šíří dále do střední a východní Evropy. Také správní rozdělení říše do hrabství (comitatus) je ve stoletích následujících napodobováno od sousedů; po něm pak i zřízení lenní, jež se vyvinulo plně v 9.–10. stol., proniklo všechen život státní a společenský, a i správní úředníky hrabské proměnilo v many, území hrabská v léna a celý stát ve stát manský zřízený (stát lenní).

Podmanění Bavorů. Moc francká vstoupila na hranice našich zemí zejména vyvrácením říše Langobardů a Bavorů. Bavoři byli závislí na Francích již v 6. století. Jejich knížata sídlila v Řezně, Frisinkách a Solnohradě. V Solnohradě (starověkém Juvavum), kde ještě byly zbytky římských staveb i románského obyvatelstva, založil kolem r. 700 sv. Rupert chrám sv. Petra, nejstarší tvrz středověkého křesťanství v našich zemích. Kolem r. 740 zřídil sv. Bonifác zvláštní biskupství ve Frisinkách, Solnohradě, Pasově a Řezně (působišti sv. Emmerama); ještě dále na východ, poblíž dolní Enže, byl založen (r. 777) klášter v Kremsmünsteru pro misie mezi soused-

ními Avary a Slovany. Roku 788 připojil Karel Veliký Bavorsy pro opětovnou vzpouru knížete Tassila přímo ke své říši.

Slované korutanští. Chorvati. Na východ od Bavor, za Enží počínala se v starém severním Noriku sídla avarská. Ale zbytek Norika je obýván Slovany a sluje Carantania; jižně k němu přiléhá jiná země slovanská Carniola (dnešní Kraňsko), ležící v sousedství langobardského Friaulu (Furlanska). Slované korutanští jsou spravováni vlastními knížaty, o nichž máme zprávy ze 7. i 8. století. Hlavním sídlem knížat je Krnski grad (Karnburg mezi Celovcem a sv. Videm); knížata jsou od poloviny 8. století křesťany; pokřesťanění země se tu ujímají biskupové solnohradští. Politicky byli korutanští Slované závislí na Bavořech a spolu s nimi se dostali pod nadvládu Franků. Po dobytí říše langobardské a Friaulu (776) dobývají Frankové i byzantskou Istrii a šíří svou moc i nad Slovany, usedlé mezi Drávou a Sávou, ano i nad Chorvaty dalmatské, až k řece

Cetyni. Pobřežní města dalmatská zůstala poslušna císařů byzantských.

Dobytí „země východní“. Svou říši na jiho-východní hranici rozšířil Karel Veliký vyvrácením panství avarského. R. 791 pronikl podél Dunaje s velkým vojskem až do severní Pannonie; jeho syn Pippin dokonil pak v letech 792–96 potření Avarů s pomocí Slovanů korutanských. Avari ovšem odnárodnivše se mezi Slovany pozbyli zatím své původní síly. Tak bylo rozšířeno panství francké na celou starou Pannonii, ano i dále do pozdějšího Banátu. V zemích tak získaných, zvaných neurčitě „zemí východní“ nebo „Slavinií“, vidíme potom na východě, v staré Pannonii, vznikat kolem r. 840 slovanské knížectví Privinovo pod svrchovaností Franků, se sídlem v Mosaburku u jezera Blatenského; po Privinovi tu vládl jeho syn Kocel (861–874). Za to kraj mezi Enží a Vídeňským lesem byl rozdělen v hrabství a připojen k Bavorsku. Ale hrabata této vojenské hranice na východě bavorském (Pannonici nebo Avarici limitis praefecti nebo

prostě comites) jsou velmi samostatná, majíce postavení pozdějších markrabí doby otonské. Také v Korutanech mizejí v té době jména slovinských knížat; země se stává údělným vévodstvím vedlejších linií Karlovců. Na levý břeh Dunaje se rozšířilo bavorské panství jen nepatrně (až asi ke Koubě). Diecézí slušela dobytá země za Enží (spolu se severní Pannonií) k Pasovu, kdežto Solnohradu, jenž byl r. 798 povýšen na metropolitní sídlo bavorského arcibiskupa, přidělena Karantanie na jih až k Drávě a střední Pannonie. Co bylo jižně od Drávy, slušelo k patriarchátu aquilejskému a krylo se asi s politickým rozsahem vévodství friaulského. S panstvím frankobavorským východně od Enže počíná se německá kolonizace nejbližších krajín, prostředkovaná záhy kláštery bavorskými i za Enží nově založenými (např. Sv. Hypolit).

Podmanění Čechů. V letech 805–806 vypravilo se francké vojsko i proti Slovanům českým – kteří tu poprvé vstupují na světlo dějin – a proniklo do poříčí Ohře a Labe. Zprávy pozdější po-

čítají Čechy mezi národy říši poplatné. Že jméno Karlovo zapsalo se hluboko v paměť západních Slovanů, zřejmé z toho, že stalo se jim názvem krále vůbec.

4. Zápas vlivů franckých a byzantských

Po rozdělení francké říše r. 843, jež položilo základ k osamostatnění Německa, Francie a Itálie, zdělila výboje a nároky Franků na východě říše **východofrancká**. Hlavní sídlo jejího panovníka Ludvíka Němce, vnuka Karla Velikého, bylo Řezno, čímž se středisko výbojného postupu Franků k východu posunulo zcela blízko k našim hranicím. S tím souvisí, že v té době přijala část knížat kmenů českých v Řezně křest (845) a že svrchovanost Franků se rozšířila i nad kmeny moravskými, sedícími na Moravě a Slovensku (na jih až k Dunaji). Tato svrchovanost nezabrá-

nila ovšem občasným povstáním a s nimi novým a novým bojům. Také Chorvaté mezi Sávou a Drávou pod knížetem Ljudevitem (sídlil v Sis-ku) r. 819 povstali, podporováni Slovany z Korutan a Kraňska, ale byli přemoženi. Tak se na pobřeží dalmatském a na Sávě stýkaly nadále hranice francké říše s državami Byzantinců nebo aspoň s mezemi jejich nadvlády, neboť v 9. stol. Slované balkánští, zejména Srbové, stáli pod svrchovaností Byzance. Teprve po r. 875 se podařilo Byzanci podmanit si Chorvaty dalmatské; panství francké v Srěmu bylo pak od 1. pol.9. stol. ohrožováno Bulhary. Řekové pro opětovné boje s Araby a Bulhary nemohli na severní hranici vystoupit s důrazem vojenským. Za to se pokusili svůj vliv na sousední Slovany pojistit si jiným, trvalejším způsobem.

O tom poučuje **historie sv. Konstantina a Metoděje**. Moravané, jichž prvním známým knížetem je Mojmír (od r. 830), již poznali křesťanství, jež šířili mezi nimi zejména němečtí věrozvěsti. Roku 846 dosadil jim Ludvík Němec

za knížete Rastice (Rostislava), synovce Mojžírova. Rostislavovi německé misie nebyly vítány (následky jejich mohl pozorovat v Korutanech), proto žádal, a to spolu se svým synovcem Svatoplukem, vládnoucím na Slovensku (v Nitře), o věrozvěsty slovanské, nejdříve u papeže, potom v Cařihradě (r. 863). Císař Michal III. vskutku vypravil do Moravy svého vynikajícího dvorského teologa Konstantina, jenž se již osvědčil v náboženských poselstvích k Arabům a Chazarům, a pocházející ze Soluně, nejen uměl dobře slovansky, nýbrž byl již sestavil (na základě řecké kurzivy) písmo vhodné pro jazyk slovanský a přeložil díl knih bohoslužebných (později i bible) do slovanštiny. Konstantina provázeli jeho starší bratr Metod, dříve císařský místodržící mezi Slovany, potom mnich. Bratři působili v moravských knížectvích a i v Pannonii Kocelově po tři roky; do bohoslužby zavedli jazyk slovanský (slovanská liturgie = slov. mše) a vychovávali si dostatek žáků; vracející se domů, dosáhli v Římě od papeže Hadriána II. schválení

slovanského jazyka bohoslužebného. Konstantin však, vstoupiv v Římě do kláštera jako mnich Cyril, zemřel předčasně; Metoda posvětil papež na biskupa a poslal jej zpět na Moravu (870).

Říše Svatoplukova. To bylo v době, kdy byla moc francká na celé hranici slovanské od Sály až k Moravě s povstalými kmeny slovanskými v boji. V těch válkách vydal násilný Svatopluk strýce Rostislava v moc Franků; sám se však konečně postavil proti nim, zvítězil, ale r. 874 učinil mír, jímž se zavázal k poplatku. Metod, ježž papež zatím jmenoval arcibiskupem pannonským, se dostal za bojů mezi Franky a Moravany v zajetí biskupů bavorských. Biskupové bavorští pokládali Pannonii za svou provincii, a proto, i pro Metodovy jazykové novoty a jeho řecké církevní zvláštnosti, se stali jeho úhlavními nepřáteli. Teprve papež Jan VIII. vyprostil Metoda z rukou násilných biskupů, ale zároveň mu přísně zakázal sloužit mši slovansky. Odtud Metod spravoval církev moravskou až do své smrti (885).

Moc Svatoplukova se zatím rozšířila daleko do sousedství; podrobil si kmeny českých Slovanů, část polských kmenů na Visle a v hrozném válce v letech 883–884, kterou vedl s vnukem Ludvíka Němce, Arnulfem, vládnoucím v Bavořích a Korutanech, a s jeho pomezními hrabaty, ovládl i dolní Pannonii. Působení Metodovu se tedy otvíralo širší pole: víme např., že pokřtil českého knížete Bořivoje (asi r. 874) i jeho choť Ludmilu. Ale jeho poměr k Svatoplukovi se stále horšil. Svatopluk byl drsný válečník a rozkošník; v jeho okolí se stále drželi němečtí kněží (např. Viching, potom biskup nitranský a konečně kancléř Arnulfův) a vlašští, méně přísní k slabostem knížete než Metod, jenž „na pranýř stavěl duchamornou hořkost vši rozkoše“. Z okolí Svatoplukova opět docházely žaloby do Říma, že Metod přece slouží mši slovansky a že jeho učení je promíseno řeckými bludy. Rozpory konečně vedly k tomu, že Metod dal Vichinga a Svatopluka v klatbu. Po Metodově smrti opanoval Viching Svatopluka úplně; kněží a slovanští žáci

byli ze země vyhnáni, ano i prodáni do otroctví. Hlavní jejich část našla novou vlast mezi Bulhary; také v Čechách se slovanská liturgie držela vedle latinské.

V Metodově historii je dosud mnoho nejasného. Legendy, z nichž hlavní jsou psány staroslověnsky, a papežské listy, pokud se nám zachovaly, si navzájem odporují. Největší potíž působí nepodezřelý list papeže Jana VIII. z r. 880, slovanskou liturgií slavnostně povolující, neboť jiné nepochybné zprávy tvrdí, že ji též papež (podobně jako jeho nástupce Štěpán V.) přísně zakázal. Písmo, jež Konstantin sestavil, sluje hlaholské; písmo cyrilské vzniklo asi o něco později v Bulharsku na základě řeckého písma unciálního. Jazyk, jímž bratři solunští psali, bylo nářečí makedonské, dnes vymřelé. Jmenujeme jej staroslověňštinou (starobulharštinou) nebo církevněslovanským jazykem. Zakladatelé staroslověnské církevní literatury netušili, jakého rozsahu nabude jejich dílo: dnes slyší při bohoslužbě na 115 milionů lidí texty, tlumočené před víc než tisíci lety Konstantinem.

Konec říše moravské. Svatopluk zemřel r. 894. Po jeho smrti knížata českých Slovanů se

vytrhla z poslušenství synů Svatoplukových, kteří moc svou oslabovali nadto vzájemnými boji mezi sebou i s Bavory. Kníže Mojmír II. přece hájil s prospěchem samostatnost země i její samostatnost církevní; od papeže vyžádal si znovu zvláštního arcibiskupa pro Moravu. Ale v letech 903–907 učinili konec všemu Maďaři.

Maďaři se objevili v nížině uherské již za života Metodova; hlavní masa přišla však asi r. 894. Moravané a Frankové se navzájem obviňovali, že si je na pomoc zavolali. Maďaři přišli od dolního Donu; jejich vůdce slul Arpád. Řekům sluli Turkoj, Slovanům Ugři. Byl to divoký, kočovný národ čeledi fínsko-ugorské, v létě bydlící pod stany, v zimě v chatrčích z rákosí a hlíny, žijící z chovu dobytka, lovu a loupeže.

Maďaři se usadili v Uhrách, právě když moc říše nejvíce poklesla. Roku 899 zemřel císař Arnulf; jeho syn Ludvík byl dítě šestileté; skutečnou vládní moc na sebe strhli vévodové jednotlivých německých kmenů. Po pádu Moravy byli nejvíce na ráně maďarským útočníkům Bavoři.

Roku 907 se jim v cestu postavila vybraná vojenská moc Bavorů, ale Maďaři ji skoro úplně zničili. Cesta k nájezdům dovnitř říše jim byla odtud otevřena. Co dobyl Karel Veliký na Avarech, bylo najednou ztraceno; hranicí mezi Bavory a Uhry byla zase řeka Enže.

Vpádem Maďarů byli jižní a severní Slované od sebe nejen odtrženi, ale i počínající se kulturní styky Slovanů západních s řeckou Byzancí byly zpřetrhány. Slované zemí českých a alpských byli přinuceni hledat opory státní i kulturní v říši německé, rodící se z trosek říše východofrancké. Za takových okolností vystupuje od konce 9. stol. mezi západními Slovany v popředí stát založený kmenem Čechů, jenž sídlil ve středu Čech, v krajinách na levém břehu dolní Vltavy.

III. Říše česká, uherská a země alpské v době od r. 900–1200

1. Přehled dějin českých do r. 1197

Prvá knížata Čechů. Sv. Václav. Starší dějiny české až do 11. stol. známe nedokonale. Knížata kmene Čechů, která se r. 895 po smrti Svatoplukově přihlásila Arnulfovi v Řezně znovu k poslušenství říše východofrancké, bratři Spytihněv a Vratislav, byla považována za nejpřednější mezi náčelníky kmenů slovanských v zemi. Byli to Bořivojovi synové a pocházeli z rodu, který svůj původ odvozoval od bájného Přemysla, jenž spolu se svou chotí, čarodějkou Libuší, založil

hrad Prahu a první organizoval řádnou vládu. Křesťanství, již dříve z Řezna šířené, proniklo působením Metodějovým i v kmeni Čechů; bohoslužba se konala ritem slovanským vedle latinského, což asi zavdávalo příčiny ke sporům, podobně jako na Moravě; velký díl národa trval ještě v pohanství.

Těmito spory byl určován i osud prvního českého světce-mučedníka, mladého kněze Václava, jenž po předčasné smrti svého otce Vratislava (920) byl dědicem trůnu. Poněvadž však byl nedospělý, vládla na místě jeho matka Drahomíra. Václav, o jehož vzdělání otec i bába Ludmila horlivě pečovali (uměl latinsky, řecky i církevněslovansky), oddal se celou duší službě křesťanství, zejména od té doby, co dospěl plných let a převzal vládu. Strana, která jeho mnišskou horlivost nelibě nesla, a již v čele stál mladší bratr Václavův Boleslav, odstranila jej vraždou ve Staré Boleslavi (28. září 929). Zavraždění sv. Václava, jehož vláda byla založena na přátelských stycích s králem Jindřichem I. a řezenskou církví, bylo

asi popudem Jindřichovi, aby proti novému knížeti Boleslavovi zakročil a donutil jej k slibu poslušnosti.

Sv. Václava oslavily legendy (slovanské i latinské), vznikající hojně od 2. pol.10. stol., jako prvního velkého svědka příslušnosti Čechů k národům křesťanským, tj. kulturním vůbec. Kostel sv. Víta, jež na hradě pražském založil a v němž byl pochován, se stal hlavní svatyní českou; hrad pražský slul hradem sv. Václava, a později vše, co bylo v národním životě zvlášť důležitého, spojováno bylo s jeho jménem.

Boleslav I. (929–967). Když po Jindřichovi nastoupil na trůn král Ota I. (935), postavil se Boleslav proti němu a dlouhá léta mu vzdoroval; teprve r. 955 mu pomáhá s vybranou legií českých bojovníků proti Maďarům v bitvě na Lechu. Po porážce Maďarů snad i Slované moravští, nebo aspoň jejich část, se zbavili panství maďarského, ale je pochybné, zdali Boleslav rozšířil české panství i na Moravu. Zato víme, že vládl řadě kmenů v horním Slezsku a v Krakovsku. Tou do-

bou se polské kmeny počaly organizovat ve větší stát se sídlem v Hvězdňě; Boleslav s nimi udržoval přátelské styky; jejich knížeti Měškovi dal za manželku svou dceru Dobravu. Tím byla víře křesťanské ražena cesta i mezi Polany. Židovští obchodníci otroky, cestující po slovanských zemích, jejichž zprávy se nám zachovaly, líčí vůbec moc Boleslavovu jako velikou a Prahu jako největší obchodní místo ve slovanských zemích.

Rozvoj české moci za Boleslava I. nás nutí mít za to, že v jeho době byla již založena moc pražských knížat nad kmeny sedícími v zemi. Jména těchto kmenů známe jen některá na hranici západní a severní; zvláště silný kmen byli asi Lučané v Poohří, Zličané (v Kouřimsku) a Charváti (snad v Pojizeří). Východ a jihovýchod země byl soustředěn ještě za Boleslavů pod panstvím knížete Slavníka, sídlícího na hradě Libici. Slavníkovci stáli však již asi pod svrchovaností pražských knížat.

Boleslav II. Sv. Vojtěch. Za Boleslava II. (967–999) byla česká část Slezska zabrána Poláky; ale stát český zesílil vnitřně jednak založením

pražského biskupství (kolem r. 973), jednak vyvrácením panství Slavníkovců (995). Sv. Volfgang, biskup řezenský, k jehož diecézi Čechové dosud náleželi, svolil ke zřízení biskupství. Nové biskupství bylo podřízeno mohučskému arcibiskupovi. O jeho založení v Praze měl hlavní zásluhu Ota I., jenž tou dobou (968) ustavil na severu od Čech, v Magdeburku, nové arcibiskupské sídlo pro země polabských Slovanů a podřídil mu několik nových biskupství (např. Míšeň, Poznaň). S mocí královskou ujal se i mezi Sasy snahy po vyšší kultuře, jež se jeví v tzv. ottónské renesanci. Tím vším bylo dáno nové východisko německému vlivu na sousední Slovanů i na Čechy. Prvním pražským biskupem byl také Sas Dětmar a druhým odchovanec magdeburské školy, syn Slavníkův, Vojtěch (od r. 982). Vojtěch proslavil nový stolec v celém tehdejší křesťanském světě. Jsa odchován asketickým a mystickým ideálem křesťanským, jak se tou dobou šířil mezi vzdělanci z burgundského kláštera Cluny, ideálem, jehož vrcholem bylo trpět a umřít pro

Krista, nemohl být spokojen v polobarbarském národě, který pro jeho svaté nadšení neměl žádoucího porozumění. Dvakrát proto odešel do Říma, kde v klášterní cele se mu dýchalo nejvolněji. Konečně se vydal na apoštolskou misi k pohanským Prusům, aby tam našel, po čem toužil, mučednickou smrt (997). Rodina jeho v Libici byla zatím od Čechů mečem vyhubena a její rozlehlé knížectví připojeno přímo k Praze. Tím byla politická jednota země trvale založena.

Sv. Vojtěch, jenž většinu života strávil v cizině, zůstal i po smrti Čechům téměř cizincem. Žádná větší legenda domácího původu neslaví jeho mučednictví. Zato krásné legendy byly o něm napsány v Itálii a Sasích. A přece velikost zjevu Vojtěchova se zapsala hluboko do dějin: nad jeho hrobem založil Ota III. Polákům hnězdenskou církev, jejíž prvním arcibiskupem byl bratr nebo příbuzný Vojtěchův Radim. Jiný soudruh Vojtěchův, Čech Astrik, se stal prvním arcibiskupem uherským a organizátorem církve uherské (Vojtěch sám se zasloužil o rozšíření křesťanství mezi Maďary); z kruhu Vojtěchova v Čechách vyšla také legenda Kristiánova o sv. Václavu a sv. Ludmile, nejstarší památka české činnosti literární.

Synové Boleslava II. Dobyť Moravy. Smrtí Boleslava II. poklesá patrně váha Čech; do předí vstupuje mocná říše polská Boleslava Chrabrého, syna Dobravčina. Boleslav Chrabrý se zmocňuje Krakovska a dobývá Moravy, konečně i Čech, kde činí konec tyranské vládě Boleslava III. Jen pomocí krále Jindřicha II. byly Čechy osvobozeny (1004). Jaromír a Oldřich, kteří po starším bratru Boleslavovi III. se vystřídali (nikoli bez vzájemných bojů) ve vládě země, byli horlivými pomocníky Jindřicha II. v dlouholetých válkách, jež vedl o slovanské země za Labem proti Boleslavovi Chrabrému. Po smrti tohoto mohutného válečníka (1025) se zmocnil Moravy Oldřich a dal ji v úděl synu Břetislavovi. Morava, tím způsobem trvale říši české získána, byla jen částí staré Moravy Rostislavovy; kraje po levém břehu Dunaje až k dolní Moravě dostaly se do moci markrabat rakouských, Slovenska se zmocnili Uhři.

Nadaný **Břetislav** (1034–1055), stav se kní-

žetem, pokračoval ve výbojích. Dobyl Krakov i Hnězdno; zde vyzdvihl ostatky sv. Vojtěcha a přenesl je do Prahy. Slavnosti přenesení svatého břemene užili kníže i biskup Šebíř, aby utužili křesťanského ducha mezi Čechy, vydavše zákony proti některým hříchům a pohanským přežitkům, s nimiž marně bojoval sv. Vojtěch. Císař Jindřich III. žádal, aby se Břetislav vzdal výbojů polských a konečně jej k tomu donutil dvojím tažením do Čech (1040–41). Avšak svrchovanost nad velkou částí Slezska Čechové konečně uhájili; ponechali Slezsko sice v rukou Poláků, ale brali za to od nich roční poplatek. Břetislav zanechal pět synů, z nichž nejmladší Jaromír byl určen stavu duchovnímu; na trůn vstoupil nejstarší Spytihněv, po jeho smrti r. 1061 Vratislav. Druzí dva bratři rozdělili se o Moravu tak, že Konrádovi připadlo údělem Brněnsko a Otovi Olomúcko, ovšem pod svrchovaností knížete českého.

Synové Břetislavovi toužili po tom, aby se jim dostalo královské koruny, aby se hodností vyrovnali uherským a polským panovníkům. Je-

jich manský poměr k německým králům byl v tom hlavní překážkou; asi proto povolil papež Spytihněvovi nosit pouze mitru biskupskou. Teprve Vratislavovi (1061–1092) se v r. 1085 podařilo dosáhnout královské koruny. Udělil mu ji císař Jindřich IV. Odměnou za obětovnou pomoc, kterou mu Vratislav prokázal v jeho bojích se Sasy a v bojích s kurií papežskou za sporů o investituru. Také mu dal marku míšeňskou a náhradou za ni brzo marku rakouskou; ale těchto zemí se vskutku Čechům nedostalo, jen budyšínská a zhořelecká země (jádro pozdější Horní Lužice) zůstala v rukou českých. Vratislav měl mnohé rozbroje se svými bratry, zejména s Jaromírem, jenž stav se pražským biskupem, považoval se v této hodnosti více za říšského knížete, bratru na roveň postavenému, než za jeho poddaného. Vratislav proto znovu obnovil moravské biskupství se sídlem v Olomouci (Jaromír chtěl Moravu podřídit přímo diecézi pražské) a vybudoval si nové sídlo královské na Vyšehradě, kde založil a bohatě nadal i nový kapitulní chrám.

Synové Vratislavovi. Král Vladislav (1140–1173). Po smrti Vratislavově, za panování synů Vratislavových Břetislava II. (až 1100), Bořivoje (–1107) a Vladislava I. (1109–1125) jsou české dějiny naplněny jednak opětovnými boji s Poláky, jednak stálými zápasy mezi členy rodu Přemyslova, v nichž rozhodčím bývali zpravidla císaři. Jen r. 1126, když císař Lothar chtěl mocí prosadit v Čechách svého kandidáta Otu Olomouckého proti Soběslavovi, nejmladšímu synu krále Vratislava, od Čechů zvolenému, dovedli Češi vítěznou bitvou u Chlumce přimět císaře, aby uznal jejich stanovisko. Soběslav I. (1125–1140) byl vynikající panovník; ve válkách s Poláky zase vynutil starodávný poplatek. Budyšínsko připojil přímo k Čechám a staral se mnoho o lepší obranu země stavbou pomezních hradů i opevňováním hradu pražského. Jeho nástupce Vladislav II. (1140–1173), syn Vladislava I., byl (maje za choť sestru rakouského markraběte) švagrem německého krále Konráda III.; proto se také udržel na trůně, ač z počátku se proti

němu sdružila všechna údělná knížata moravská s odbojnou stranou v Čechách a porazila je u Vysoké (u Kutné Hory, r. 1142). Na Moravě stál věrně k Vladislavovi jen biskup Jindřich Zdík. Vladislav vzpouru konečně pokořil, potom se účastnil s Konrádem druhého tažení křížového. I nástupci Konrádovu, císaři Fridrichovi I., byl Vladislav věrným straníkem; české vojsko, jehož divokou bojovnost souhlasně vytýkají současníci, mělo vynikající účastenství v pokoření Milána a v císařových bojích v Itálii vůbec. Pražský biskup Daniel si získal zároveň zvláštní zásluhy jako císařův rádce a diplomatický pomocník. Odměnou za to Vladislav obdržel od císaře již předem královskou korunu (1158).

Fridrich a Soběslav II. Král Vladislav, přes vojensky a politicky skvělé postavení, které své zemi získal, nebyl pro svou krutost a lstivost oblíben. Vzdal se dobrovolně trůnu (1173) ve prospěch syna Fridricha. Císař však toho nedbaje udělil Čechy (a to nikoliv jako království, nýbrž pouze vévodství) v léno Soběslavovi II., synovi

Soběslava I., k němuž i k jeho bratrům se dávno obracely sympatie země. Soběslav, který 16 let svého života strávil v žaláři, si jich svou péčí o spravedlnost bez ohledu na velmože a láskou k drobným zemanům a sedlákům zasloužil. Jeho postavením otřáslo teprve jednak hrozné zloupení Rakous od Čechů (1176), k němuž došlo pro spor o hranice, jednak různice s údělnými knížaty moravskými, zvláště Konrádem Otou brněnsko-znojenským. Tak s podporou císařovou dobyl na Soběslavovi země zase Fridrich (1179–1189). Ale tím zemi pokoj vrácen nebyl.

Boje o trůn a o státní jednotu říše. Boje mezi Přemyslovci neustávaly; rozhodoval v nich císař Fridrich, a to způsobem, jenž byl svobodám země velmi nebezpečný. Roku 1182 stanovil, že v Čechách má vládnout Fridrich a na Moravě Konrád Ota jako markrabí moravský. Tím bylo dáno Moravě postavení knížectví říšského, jako by na Čechách nezávislého a podřízeného jen císaři. Tento pokus rozbít státní jednotu českou byl tím nebezpečnější, že brzy potom (1187) císař

Fridrich uznal i biskupa pražského za knížete říšského. Bylo zásluhou knížete Fridricha, že poraziv r. 1185 Konráda Otu u Loděnic, přinutil jej uznat svrchovanost pražských knížat nad Moravou. Když pak brzy poté se Konrád Ota stal knížetem českým (1189 až 1191), hlásil se sám k stanovisku českému. Konrád Ota zemřel v Itálii, kde vojensky pomáhal Jindřichovi VI. Po jeho smrti se začaly nové boje mezi Přemyslovci, zase rozhodované císařem, až ke konci roku 1197 se přátelsky smluvili mladší, nevlastní bratři Fridrichovi tak, že Přemysl bude panovat v Čechách a Vladislav na Moravě.

Morava vedle Čech správní samostatnosti nikdy nepozbyla. Údělná knížata byla ve svém území v záležitostech vnitřních celkem nezávislá. K původním dvěma údělům přibýlo v I. pol.12. stol. rozdělením Brněnska Znojemska a na čas i Břeclavsko a Jemnicko. Ostatek i některé kraje Čech bývaly časem organizovány jako knížectví údělná.

2. Vnitřní poměry v zemích českých.

Rozsah země a povaha osídlení. Teritoriální rozsah českého státu se v podstatě kryl s dnešními hranicemi Čech a Moravy. Chebsko však k Čechám nenáleželo, za to k nim příslušelo Kladsko, Žitavsko a krajina Vitorazská; k Moravě náležela i většina dnešního Opavska. Země česká té doby byla pokryta lesy, převahou listnatými, daleko větší měrou než dnes; hluboký prales v horách pohraničních byl hlavním jejím opevněním proti cizině; uvnitř v některých krajinách byly rozsáhlé bažiny. Nejvíc osídlen byl úrodný střed země a Poohří; počet obyvatelstva ve 12. stol. sotva přesahoval půl milionu. Obyvatelstvo bylo usazeno řídce mezi lesy v malých vsích a dvorcích a v podhradí knížecích, původně dřevěných hradů; měst nebylo.

Poměry hospodářské a sociální. Vlastníkem vši neosazené půdy byl kníže; jemu náleželo a připadalo (odúmrtími a konfiskacemi) i mnoho půdy obdělané, kterou dával v užívání svým

dvorským hodnostářům, duchovenstvu, stálým posádkám hradním (tzv. hradčanům) nebo na ní usazoval nesvobodné rodiny. Vedle této půdy v podstatě lenní povahy byla stará rodová půda svobodných rodů českých; sluší proto rozeznávat osady Čechů svobodných, statky povahy lenní, a osady nesvobodných. Pouze svobodní (Bohemi) počítáni byli k národu českému; všichni povinni byli službou vojenskou. Byly mezi nimi ovšem rozdíly co do urozenosti a bohatství; mocnější v šiku vojenském stáli v popředí; proto rozeznávali se obyčejně „Čechové prvního a druhého řádu“. Urozenými v širším slova smyslu byli všichni členové svobodných rodů, ale názvu nobiles, šlechta (ze staroněmčiny slahta = Geschlecht, rod), se dostává předním z nich hojněji teprve od konce 12. stol. Svobodní, jimž se od knížete dostalo dvorských nebo krajských úřadů, stáli v důstojenství nejvýše; nazývali se comites (česky nejspíše kmety), také proceres, primates. Kmeté tvořili stálou družinu a radu vévodovu, zasedali s ním na soudě a na sněmech měli začas-

té hlas rozhodující. Ke konci 12. stol. se objevuje pro přední české šlechtice název barones (česky župani, páni), na rozdíl od chudších vladyků. V té době zemský kníže, potřebuje v bojích o trůn opory velmožů, některým pánům rozdal nebo dal v dědičné léno celé kraje. Odtud lze odvozovat vznik velké šlechty, vládnoucí většími plochami země a počínající se jmenovat stálým jménem rodovým. Tito magnáti podobně jako kníže a biskupové mají svůj dvůr a své many vojenské (milités) a zřizence hospodářské (ministeriales), jimž lénem udělují části svých statků. Drobní manové a ministeriálové bývali i původu nesvobodného, mohli však milostí knížete vyšvihnout se i mezi přední šlechtu, jako naopak hojně svobodných rozličně upadalo v chudobu a poddávalo se církvi i pánům.

Vrstva urozených Čechů byla nepochybně menšinou obyvatelstva na rozdíl od rodin nesvobodných a rodin otrockých, jejichž potřeba v zemi rostla, čím více se rozmáhala pokročilá kultura zemědělská. Jejím průkopníkem byl jednak

kníže, jednak biskupové, kapituly a duchovní řády, zejména cisterciáci (od poloviny 12. stol.), většinou příchozí do země z ciziny, kteří zakládali dvory, jejichž orná půda byla obdělávána otrockou prací (dominikál). Zároveň byly zakládány v okolí dvorců nebo na půdě urvané lesu vsi se závislým selským obyvatelstvem (rustikál), povinným vlastníku půdy (gruntovnímu pánu) dávkami naturálními a robotami, někdy i řemeslnou prací (srov. jména vsí Štítary, Kovary, Žernoseky apod.); také v podhradích byli usazováni ne-svobodní řemeslníci. Tyto příklady povzbudily jistě i svobodné Čechy k napodobení; velká část přístupnější půdy, dosud ladem ležící, byla jistě domácím přičiněním obdělána již do konce 12. stol. (vnitřní kolonizace), ano kácelo se i v pralese pomezním. Již v této době ujímali se této práce cizí přistěhovalci (hosté), jejichž osadám vlastníků půdy propůjčoval nová popluží (mansus) za podmínek příznivějších než domácím nevolníkům nebo sedlákům. Domácí spotřeba otrockých sil omezila znenáhla jejich vývoz

na zahraniční tržiště, přestaly také domácí otrocké trhy, o nichž se čte v 10. století; otrok nadaný nesvobodnou půdou se brzy sociálně vyrovnal nesvobodnému sedlákovi. Lesy a pastviny měly však stále velkou převahu nad půdou ornou; lov zvěře, chov dobytka, zejména vepřového, včelařství, rybářství byly důležitým zdrojem výživy v méně pokročilých částech země. Soukromého vlastnictví půdy (zejména na půdě lenní) vedle starého nedílu rodového nebo na úkor jeho stále přibývalo.

Sněmy. Moc knížecí. Čechové scházeli se k sněmům, jež byly jiné povahy než sněmy naší doby. Sněm (*colloquium generale, iudicium terrae*) byl především soudním shromážděním, jemuž předsedal kníže; zákonodárnou moc neměl, ale bral na vědomí rozkazy, prohlášené knížetem. Volil i knížete, vázán jsa v tom na rod Přemyslovců a na starou zásadu, že knížetem má být stařešina rodu, ke které prý Břetislav I., umíraje, Čechy zvlášť zavázal. Skutečná praxe se odchýlovala často od pravidla, což zavdávalo nej-

víc příležitostí k bojům o trůn. Také oba biskupy českých zemí ustanovovala v podstatě vůle knížecí; sněm měl málokdy možnost vykonávat vliv na jejich volbu. Moc knížecí byla neomezená, vůle knížete byla zákonem, jeho milost dávala důstojenství a statky, jeho nemilost přinášela zhoubu.

Poměr k říši. V době starší byli Čechové říši poplatni, prý již od doby Karla Velikého (poplatek byl malý, 120 volů a 500 hřiven stříbra); od století 10.—11. byl český kníže (král) manem římského císaře (německého krále), Čechy byly říšským lénem. Ale na rozdíl od jiných říšských vévodství měly Čechy zvláštní postavení v tom, že po smrti mana-knížete nespadaly jako uprázdněné léno zpět na říši, nýbrž že Čechové si sami nového knížete volili; zvolenému pak uděloval císař obřadně Čechy lénem. Český kníže byl králi (císaři) jako jeho man povinen věrností, vojenskou pomocí a návštěvou jeho dvora. Teprve císař Fridrich I. osoboval si právo česká knížata prostě jmenovat. Také ve vnitřních záležitostech

českých nepříslušel císaři žádný vliv. Knížata byla obřadně nastolována. Titul královský, jehož se dostalo dvěma knížatům v 11.–12. stol. (jediným mezi všemi říšskými knížaty), tuto vnitřní svéprávnost země utvrdil. Při tom byl český panovník nejmocnějším ze světských knížat říšských; již v I. pol. 12. stol. mu náleží vysoká hodnost říšského číšníka.

Knížecí dvůr byl zřízen podle západních vzorů: palatin (jenž brzy mizí) stál v čele dvora, komorník staral se o knížecí důchody, dvorský sudí zastupoval krále jako předsedu soudu; k dvorským úředníkům náleželi dále stolník, číšník, maršál, mečník, lovčí a kancléř. Vedle těchto dvorských hodnostářů, většinou teprve ve 12. století dosvědčených, náležela vlastní správa země krajským úředníkům. Počet krajů (civitates, provinciae) v Čechách té doby kolísal kolem 25; sídlem správy byl knížecí hrad (urbs, civitas). V čele krajské vlády stál kmet (comes, praefectus urbis, castellanus). Velel vojenské hotovosti kraje a předsedal krajskému soudu (později vedle

zvláštního krajského sudího), jenž se konečně dělil v soud svobodných, šlechtici osazený, a soud tříd nižších. Na přednějších krajských hradech byl vedle kmeta i komorník, jemuž příslušela správa zeměpanských důchodů, v tom zejména soudních pokut, dále lovčí (správce lesů) a vladař (villicus), spravující knížecí statky v kraji. Krajští úředníci brali odměnou třetinu výnosu kraje; některé kraje (Litoměřicko, Žatecko) byly považovány za obročí zvlášť výnosná; vydírání obyvatelstva krajskými úředníky bylo zjevem obvyklým; proti němu byly především namířeny zákony, vydané knížetem Konrádem Otou, zvané inra Conradi. Poněvadž dávky obyvatelstva byly převahou naturální, objížděl kníže ve starší době se svým dvorem (družinou) krajské hrady, aby strávil nahromaděné zásoby. Poddaní byli povinni zemskými robotami, k nimž náležela stavba hradů, dělání zásek v pomezních lesích, oprava cest, poskytování povozů, noclehů, masa a píce k potřebám dvoru a úřednictva na cestách.

Důchody knížecí, jež byly zároveň důchody

státními, záležely vedle zisku z odúmrtí na statcích povahy lenní (výsluhách) i statecích rodo-
vých hlavně ve výnosu knížecích statků, k němuž
náležely i naturální dávky sedláků a otroků, usa-
zených na knížecím rustikálu a výrobky nevol-
ných řemeslníků, knížecím hradům a dvorům
přidělených. Vydatným příjmem byly i soudní
pokuty, neboť zločiny se trestaly hlavně pokuta-
mi. Ve starší době se pokuty odváděly v naturáli-
ích, zejména v dobytku. Kromě pokut se vybírala
i výroční daň, zvaná mír (tributum pacis) z půdy,
osazené nesvobodnými, někdy i daň mimořádná
(collecta). Knížeti patřila dále cla a mýta. Byla
vybírána v pomezních stanicích před vstupem do
hraničního lesa i uvnitř země na mostech a splav-
ných řekách; většinou se platila částí zboží vy-
cleného. Výnosné bylo i tržné (toleneum foren-
se). Nemalý důchod plynul knížeti z ražení
mince, která i několikrát v roce se stahovala, aby
byla vydávána s rázem novým o něco horší ja-
kosti. Českou minci počali razit Boleslavové ve
2. pol.10. stol., řídíce se v tom vzory západními.

V Čechách se razilo původně 200 denárů z hřivny ($\frac{1}{4}$ kg) stříbra, potom více. Mincovní právo měla i údělná knížata moravská. **Obchod** byl v rukou cizinců, Židů, Němců, Vlachů a Francouzů. Ti se usazovali v podhradích větších hradů, zejména pod Prahou a Vyšehradem, Brnem a Olomoucí. Podle středověké zásady, že každý má být souzen právem svého národa a sounárodovci svými, ustavovali se tito cizinci ve vlastní obce soudní. Listinný doklad o takové zvláštní obci soudní se zachoval jen jeden; týká se obce německé na Poříčí u hradu Prahy. Židé byli třídou povrženou; ochranu zeměpanskou si vykupovali velkými dávkami knížecí komoře.

V trestním právu se zachovalo mnoho z dob, kdy za zločin svého člena ručil celý rod. Tak hlavu, tj. pokutu za zabití člověka, platila osada, v níž mrtvola byla nalezena, společnou rukou po 1 hřivně z každého domu, za „svod“ a „nárok“ (při krádeži a loupeži) celá osada 1 $\frac{1}{2}$ hřivny. Vedle této úřední pokuty se platila náhrada příbuzným poškozeného a nad to viník byl často trestán na hrdle. Nejkrutěji trestal kníže ve vlastní věci; kníže Svatozluk dal např. r. 1108 vyhubit celý rod mocných

Vršovců, děti nevyjímaje. V soudním řízení, plném složitých formalit, měla velkou důležitost přísaha, také soud boží (ordalie) ohněm nebo vodou nebo soubojem.

Poměr církve a státu. Církev byla namnoze závislá na státu, klerus na laicích. Biskupové měli sice ve své diecézi moc mnohem větší než později, kdy vliv kurie na ně se zveličil, ale kníže, v jehož rukou byla volba biskupů, je považoval za své kaplany nebo úředníky a pouze za uživatele statků, jež byl církvi daroval. V Čechách bylo postavení biskupů komplikováno tím, že investituru jim uděloval císař římský, nikoliv kníže český; to bylo Fridrichovi I. záminkou, aby biskupa prohlásil za knížete říšského. Podobně zámožní Čechové, kteří nadali půdou kostely, jimi založené, chovali se jako vlastníci tohoto záduší a žádali podíl z jeho výnosu i z církevního desátku. Ano dosazovali sami kněží ke kostelu svému, třeba nesvěcené, a propouštěli je jako své zřízence. Nápravy v tom dosáhla církev teprve později; ve 12. stol. stará se kurie v Čechách o reformy především jen stavením sňatků

kněžských a o zřízení farních obvodů. Církevní desátek z výtěžku zemědělského (i dobytka), který původně náležel biskupovi, je tou dobou rozdělen mezi biskupa, faráře a gruntovního pána. Přes to vše význam církve jako jediné nositelky vyššího vzdělání a mravně-náboženské a kulturní snahy vůbec byl veliký, zejména že stát tehdejší se staral pouze o bezpečí na venek a právní pořádek uvnitř, neznaje etických cílů. Také statků a důchodů církvi propůjčených přibývalo. Na nich měli podíl vedle biskupa a kollegiátních kapitul četné kláštery řehole benediktinské (z mužských je nejstarší klášter břevnovský, založený sv. Vojtěchem, na Moravě rajhradský z doby Břetislavovy) a od poloviny 12. stol. kláštery nových řádů premonstrátského (např. Strahov) a cisterciáckého (např. v Sedlci), jež se také zasloužily o kolonizaci země.

Zvláštní postavení měl klášter sázavský, založený sv. Prokopem za knížete Oldřicha pro mnichy obřadu slovanského. Je důkazem, že slovanská liturgie se v Čechách udržela i v 11. století. Král Vratislav žádal do-

konce papeže, aby v jeho říši slovanskou bohoslužbu povolil. V Čechách se patrně v této otázce utvořily dvě strany: za Spytihněva II. byli mniši slovanští ze Sázavy vyhnáni, za Vratislava zase zpět povoláni, teprve ke konci 11. stol. byli vypuzeni nadobro. Slovanské legendy o sv. Václavu prozrazují styky Čechů se Slovany církve východní, zejména s Rusy, ještě v 11.–12. století.

Poměry národnostní. Vliv církve se jevil i v ohledu národnostním. Biskupové pražští byli většinou Němci, a řádoví mniši, zejména v nových řeholích 12. století, byli skoro veskrze Němci. Již v této době užívaly kláštery ke kolonizaci svých statků německých přistěhovalců. Také knížecí dvůr, zvláště od doby krále Vladislava, se poddával (sňatky s německými princeznami) německým vlivům. Německá jména se ke konci 12. stol. vyskytují i mezi českou šlechtou. Ale vyššího vzdělání hledali Čechové pravidlem ve Francii a Itálii.

Literatura a umění. Písemné památky duševního života té doby pocházejí výhradně od

duchovenstva a jsou psány latinsky; jen z 10.–11. stol. se zachovaly zbytky církevní literatury slovanské. Vedle legend vznikly zejména kroniky, z nichž nejdůležitější je práce kanovníka kostela pražského Kosmy (†1125), vynikajícího stylisty a uvědomělého Čecha. Také umělecká činnost se pojí s životem církevním; po všem křesťanstvu od 10. století vládnoucí románský sloh, přísně stylový a tvůrčí vynalézavosti jednotlivce jen zcela podřízenou roli dovolující, zůstavil i v českých zemích hojně památek, zejména kostelních, od primitivních malých rotund až po velké baziliky (např. sv. Jiří na Hradčanech).

3. Země alpské od r. 955 do doby kolem r. 1200

Založení marek bavorských a korutanských.
Velké vítězství Oty I. nad Maďary v bitvě u Aug-

špurku (955), o něž spolu měli zásluhu i Čechové, je počátkem zpětného výboje ztracené východní země za řekou Enží. Výboje se ujímá bavorské vévodství, kde vládne bratr Oty I. Jindřich. Vládne rozsáhlé říši, neboť s Bavorskem jsou spojeny nejen Korutany (tj. v podstatě pozdější Korutany a Štýrsko), ale i friaulské vévodství (spolu s Istrií). Ota I. připojil k tomu i Veronsko a Tridentsko. Bavorští vévodové té doby vládli tedy až k Adrii. Postup proti Maďarům se děje znenáhla organizováním pomezních hrabství čili markrabství na východní hranici. Několik takových marek vzniklo na východním pomezí Korutan, oddělených od r. 1002 trvale od Bavor ve zvláštní vévodství. Hlavní z nich byla horní marka korutanská na střední Muře a horní Rábě (v pozdějším severním Štýrsku). Největšího významu však nabyla bavorská marka, zřízená za řekou Enží na pravém břehu Dunaje (**marka východní**). V ní r. 976 ustanovil Ota I. hrabětem (markrabím) Leopolda, jehož původ odvozovala pozdější tradice od rodu franckých

Babenberků. Leopold (†994) rozšířil svou marku bezmála až k Vídeňskému lesu a na levém břehu Dunaje, směrem k Moravě, až k řece Koubě. Roku 996 sluje jeho země poprvé Ostarrichi (Oesterreich), což je do němčiny přeložený název stol. 9. „plaga orientalis“.

Nástupci Leopoldovi. Povýšení marky rakouské na vévodství. Z potomků Leopoldových se podařilo Adalbertovi (†1055) v boji proti Uhrům s pomocí krále Konráda III. i Břetislava Českého rozšířit své panství až k řekám Litavě a Moravě. I na sever proti Moravě, tou dobou již české, se tenkrát ustálila hranice celkem v dnešní podobě. Markrabí sídlili ještě v hradech západně od Vídeňského lesa. Pravnuk Adalbertův, zbožný Leopold III. (†1136), zakladatel hojných klášterů (např. Klosterneuburku a Heiligenkreuze), měl hojně synů, z nichž Ota, biskup frisinský, je znám jako vynikající historik své doby. Starší Otovi bratři, markrabata Leopold IV. (†1141) a Jindřich II. (†1177), se povznesli k velké moci, když dostali od svého švagra, krále

Konráda III., vévodství bavorské, vzaté Velfům. Když císař Fridrich I., hledaje smíru s Velfy, vrátil jim Bavorsy, povýšil náhradou za to marku rakouskou na vévodství, jako říšské léno, dědičné po meči i po přeslici (1156). Vévoda Jindřich odtud pomáhal císaři v jeho bojích italských podobně jako Vladislav, král český; poslední léta jeho života byla naplněna těžkým bojem se Soběslavem II. českým. Jindřich sídlil již ve Vídni. Jeho syn Leopold V. (†1194), jenž si získal slávu dokonaleho rytíře, zejména za třetí křížové výpravy, připojil k svému panství po smrti vévody štyrského Otakara IV. (1192) i jeho zemi. Tím úsilí rodu babenberského o vybudování větší teritoriální moci ve východoalpských zemích bylo v podstatě dovršeno.

Štýrsko se znenáhla vyvinulo z horní marky korutanské, kterou císař Jindřich III. udělil hrabatům travenským (Traungau záp. od Enže v dnešních Horních Rakousích). Tato hrabata sídlila na hradě Štýru nad Enží a zvala se odtud markrabími štyrskými. Své panství rozšířila

o jiné dvě marky korutanské na jihu, pak o údolí Enže (lénem od arcibiskupa solnohradského) a o Püttensko (jihovýchodní cíp dnešních Dolních Rakous). Tím zhruba ve svých rukou sjednotila celou zemi, jež od 12. století se nazývala Štýrskem a jež r. 1180 byla povýšena na vévodství. K Štýrsku té doby náležely ovšem části pozdějších Dolních Rakous (Püttensko) a Horních Rakous (Travensko). Prvý vévoda Otakar IV. byl i posledním svého rodu; zemi odkázal vévodům rakouským.

Korutany a Kraňsko. Istrie. Povýšením Štýrska na vévodství byl přerušen jeho svazek s vévodstvím korutanským (kde se vystřídal ve vládě rod Eppensteinů a Sponheimů) a Korutany byly zmenšeny na dnešní rozsah. V marce kraňské a istrijské panoval od r. 1077 patriarcha aquilejský. V Kraňsku však měli hojně soukromých statků jednak biskupové frisinští, jednak Babenberkové; tito se proto počátkem 13. stol. začali nazývat „pány Kraňska“. Přímořská města v Istrii se dostala do moci Benátčanů, a patriarchu